

БЎЛАЖАК БИОЛОГИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИДА КАСБИЙ-МЕТОДИК КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АСПЕКТЛАРИ

Абдуллаева М.И.

Абу Али ибн Сино номидаги жамоат саломатлиги техникуми

ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада бўлажак биология ўқитувчиларининг касбий-методик компетентлигини ривожлантиришга оид асосий тушунчалар мазмуни, таркибий тузилиши, педагогик имкониятлари ёритилган.

Калит сўзлар. Компетенция, компетентлик, касбий компетентлик, бўлажак ўқитувчи, касбий-методик тайёргарлик, касбий компетентликка эга мутахассис.

Аннотация. В статье раскрываются основных понятий содержание, структура, педагогические возможности, связанных с развитием профессионально-методической компетентности будущих учителей биологии.

Ключевые слова. Компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, будущий педагог, профессионально-методическая подготовка, специалист с профессиональной компетентностью.

Annotation. The article reveals the basic concepts of content, structure, pedagogical opportunities associated with the development of professional and methodological competence of future biology teachers.

Keywords. Competence, competence, professional competence, future teacher, professional and methodological training, specialist with professional competence.

Жаҳонда бўлажак биология фани ўқитувчиларини касбий-методик компетентлигини ривожлантириш, касбий педагогик тайёргарлигини ривожлантириш механизмларини амалиётга татбиқ этиш соҳасида кенг қамровли ишлар амалга оширилмоқда. 2015 йил Жанубий Кореяда ўтказилган бутун жаҳон форумида таълимнинг барқарор тараққиётини таъминловчи “Таълим-2030” Inchon декларацияси қабул қилинганлиги ва бутун ҳаёт давомида сифатли таълим олишга имконият яратиш долзарб вазифа сифатида белгиланганлиги мазкур фикримизни амалий далили дейиш мумкин.

Дарҳақиқат, янгиланиб бораётган таълим тизимини жорий этишда ҳар бир Олий таълим тизимидаги ўқитувчиларининг ўз фанига, қолаверса, келажак авлод тарбиясига доир касбий-методик компетентлигини такомиллаштириши ва уларни ўз педагогик фаолиятида изчиллик асосида амалиётда қўллай олиш маҳоратига эга бўлиши бугунги куннинг долзарб талаби саналади. Бўлажак биология фани ўқитувчиси касбий-методик сифатини тубдан ошириш бевосита унинг мазмуни билан чамбарчас боғлиқдир. Бўлажак ўқитувчиларини касбий сифатларини сезиларли даражада ошириш учун педагогик ва илмий билимлар интеграциясини таъминлаш зарур. Биология ўқитувчисининг касбий-методик компетентлигини такомиллаштириш жараёнида педагогик ва илмий билимларни биологияга оид тушунчалар тизимида интеграциялаш таълим жараёнининг самарадорлигини ҳамда талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришга хизмат қилади [1, 4223-6.].

Бўлажак биология фани ўқитувчилари касбий-методик компетентлигини такомиллаштириш бу касбий фаолиятда ўзининг ўрнини топиши, муайян мавқеига эга бўлиши, айти пайтда касбий муносабатларида

психологик, педагогик, методик, илмий ёндашувлар тизими билан бевосита боғлиқ [2, 3594-б.].

“Компетентлик” (ингл. “competence” – “қобилият”) – фаолиятда назарий билимлардан самарали фойдаланиш, юқори даражадаги касбий малака, маҳорат ва иқтидорни намоён эта олишни англатади. “Компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига психологик илмий изланишлар натижасида кириб келган. Психологик нуқтаи назардан, компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, кутилмаган ҳолларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, ҳамкасблари билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгалик”ни англатади [3,120-б.].

Компетентлик шахс тавсифи (хусусият, шахс сифати, унинг компоненти), шахс тузилмасида яхлит таълим, шахс хусусиятлар тизими, билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш натижасида юзага келувчи ҳолатлар (тайёргарлик, йўналтирилганлик ва бошқалар) сифатида ифодаланиши мумкин, кўпинча эса, компетентли билим ва тажриба билан тенглаштирилади.

Компетенция ўз билимларини узлуксиз равишда бойитиб боришни, янги ахборотларни ўрганишни, ҳамда шу даврда талабларини ҳис этишни, янгидан – янги билимларни излаб топиш маҳоратини, уларни зарур ҳолларда қайта ишлашни ҳамда ўз касбий фаолиятида қўллашни талаб этади. Компетенция эгаси бўлган мутахассис мавжуд муаммоларни ечишда ўзи ўзлаштирган айни шу шароитга мос методлар ва усуллардан фойдаланишни билиши, шу вақт талабига мос келадиган методларни саралаб мос келмайдиганини ажратиши, мавжуд муаммога танқидий кўз

билан фикр билдириши каби кўникмаларга эга бўлади.

«Компетентлик» тушунчаси иқтисодиёт ва инсоннинг жадал суръатларда ўзгарувчан ҳаёт шароитларига мослашиш эҳтиёжидан юзага келган инсон захираларига янгича ёндашувнинг натижаси ҳисобланади.

Касбий компетенцияни олий таълимнинг асосий мақсади сифатида Ю.Г.Татур қуйидагича таърифлайди: “Олий маълумотли мутахассис компетенцияси, унинг амалиётдаги интилиши ва қобилияти” (тайёргарлик) ҳамда ўзининг имкониятларини (билим, маҳорат, тажриба, шахсий фазилатлари ва бошқалар) муваффақиятли, ижодий фаолият кўрсатишга, касбий ва ижтимоий соҳада қўллашга ҳамда бу фаолиятни ижтимоий аҳамиятини, унинг натижаларига нисбатан шахсий маъсулиятни ҳис этиши, доимо узлуксиз равишда ишлаши каби фазилатларни рўёбга чиқаради [4,13-б.].

Касбий компетентлик мутахассис томонидан алоҳида билим, малакаларнинг эгалланишини эмас, балки ҳар бир мустақил йўналиш бўйича интегратив билимлар ва ҳаракатларнинг ўзлаштирилишини назарда тутати. Шунингдек, компетенция мутахассислик билимларини доимо бойитиб боришни, янги ахборотларни ўрганишни, муҳим ижтимоий талабларни англай олишни, янги маълумотларни излаб топиш, уларни қайта ишлаш ва ўз фаолиятида қўлай билишни тақозо этади.

Касбий компетентлик қуйидаги ҳолатларда яққол намоён бўлади: мураккаб жараёнларда; ноаниқ вазифаларни бажаришда; бир-бирига зид маълумотлардан фойдаланишда; кутилмаган вазиятда ҳаракат режасига эга бўла олишда.

Касбий компетенцияга эга мутахассис: ўз билимларини изчил бойитиб боради; янги ахборотларни ўзлаштиради; давр талабларини чуқур англайди; янги билимларни излаб топади; уларни қайта ишлайди ва ўз

амалий фаолиятида самарали қўллайди.

Бўлажак биология фани ўқитувчилардаги касбий компетентликни ривожлантиришда қуйидагиларга аҳамият бериш: биология фанидаги ҳар бир мавзу мазмунига асосан кўргазмалиликни амалга ошириш, яъни мультимедиа тақдирот материалларидан фойдаланиш; биологик жараёнларнинг анимацияси; виртуал лаборатория ва амалий ишлар; ишлаб чиқариш корхоналарига виртуал экскурсияларни ташкил этиш; биологик жараёнларнинг моделлаштирилган дастурлари; биологик жараёнларнинг таълимий дастурлари; ўқувчиларнинг мавзулар бўйича ўзлаштирган билимларини назорат қилиш ва баҳолаш учун назорат дастурлари; ўқувчиларнинг мустақил таълими ва иши учун ўқув-ахборот сайтлари; дидактик ўйинга асосланган анимациялар; қийинчилик даражаси турлича бўлган ижодий топшириқлар дастуриларидан фойдаланиш лозим.

Таълим-тарбия ишида самарадордик, сифат кўрсаткич, олинган билим кўникма ва малакаларни ҳаётда қўллай олишга эришиш бирдан амалга ошмайди. Бунинг учун аввало, таълимнинг мазмунини тушуниш ва такомиллаштириб бориш, давлат таълим стандартлари малака талаблари ва ўқув дастурларини таълим жараёнига тадбиқ этиб, унинг сифат кўрсаткичларини, ўқитувчининг касбий нуфузини ошириш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар

1. G.S.Ergasheva, M.S.Usmonova Methodology for forming basic and special-subject competences of pupils based on an integrative approach // International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 03 2022. – Pp. 4221-4228.

2. G.S.Ergasheva Improving The Effective Use Of Interactive Software For Biology Education // European Journal of Molecular & Clinical Medicine ISSN 2515-8260 Volume 07, Issue 01, 2020. Pp. 3594 – 3601.

3. Муслимов Н., Усмонбоева М., Сайфуров Д., Тўраев А. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари. Ўқув-методик қўлланма. –Тошкент: “Sano-standart”, 2015. -120 б.

4. Татур Ю. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Татур //Высшее образование сегодня. -№ 3. -2004. - С. 10-13.